

ДЕСИСЛАВА УЗУНОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

✉ spicedesi@abv.bg

РЕЦЕПЦИЯТА НА РАЗКАЗИТЕ В ЦИКЪЛА „ЧУДЕСА БОГОРОДИЧНИ“ ОТ АГАПИЙ ЛАНДОС СПОРЕД СВИДЕТЕЛСТВОТО НА ЕДИН ПРЕПИС ОТ ПРЕВОДА НА ЙОАКИМ КЪРЧОВСКИ

Цикълът на Агапий Ландос „Чудеса Богородични“ е изключително популярен сред южните славяни в превода на атонския монах Самуил Бакачич, направен през 1684 г. В началото на XIX в. творбата на Ландос все още е популярна, но преводът на Бакачич вече е архаичен и труден за разбиране от публиката. През 1817 г. в Будим е публикуван новобългарският превод на цикъла, направен от Йоаким Кърчовски. Тази статия ще разгледа рецепцията на чудесата в превод на Кърчовски, засвидетелствана в един препис на книгата, пазен със сигнатура 739 в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София.

Ключови думи: Чудеса Богородични, Йоаким Кърчовски, превод, препис, рецепция

Desislava Uzunova

Sofia University St. Kliment Ohridski

✉ spicedesi@abv.bg

THE RECEPTION OF THE NARRATIVES OF THE CYCLE MIRACLES OF THE THEOTOKOS BY AGAPIOS LANDOS ACCORDING TO A HANDWRITTEN COPY OF JOAKIM KURCHOVSKI'S TRANSLATION

Agapios Landos' cycle Miracles of the Theotokos has become very popular among the South Slavs through the translation made by the Athonite monk Samuil Bakachich in 1684. At the beginning of the 19th century Landos' work was still popular, but Bakachich's translation became archaic and it was hard for the public to understand it. In 1817 in Budin was published a Bulgarian translation of the cycle, made by Joakim Karchovski. This article examines a manuscript copy of this translation, no. 739, kept in Sts Cyril and Methodius National Library in Sofia.

Keywords: Miracles of the Theotokos, Joakim Kurchovski, translation, manuscript copy

---

Цикълът „Чудеса Богородични“ е част трета от сборника на гръцкия книжовник и атонски монах Агапий Ландос (Критски) „Спасение на грешниците“, излязъл през 1641 г. във Венеция. Чрез направения през 1684 г. от атонския монах Самуил Бакачич превод с увлекателните си

Статията е част от работата на авторката като постдокторантка в Софийския университет по програмата „Млади учени и постдокторанти“ на МОН.

сюжети и поучителния си характер той става изключително популярен сред южните славяни от края на XVII, през XVIII и в началото на XIX в.¹ През XIX в. интересът към творбата на Ландос сред южнославянската литературна публика не затихва, но езикът на Бакачич вече е архаичен и труден за разбиране от аудиторията². Така възниква нуждата от нов, езиково по-адекватен на епохата южнославянски превод на цикъла. В отговор на тази необходимост се появява първо преводът на сръбски език, дело на Викентий Ракич (1802 г., Венеция), а след това и новобългарският превод на Йоаким Кърчовски (1817 г., Будим).

В превода на Йоаким Кърчовски цикълът „Чудеса Богородични“ продължава да се радва на широк интерес сред българската читателска публика през XIX в. Освен печатната книга, до нас са достигнали и седем ръкописни преписа на неговата книга. Тази статия ще разгледа един от тях, пазен в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София със сигнатура 739.

Ръкописът е с размер 26 x 17, 5 см ([2]: 401). Двадесет и осемте му страници груба хартия, подвързани в картон, са без номерация и са изписани с бледо мастило, с доста едър и некрасив почерк, няма украса, заглавията на разказите липсват и те са разделени с грубо прокарани черти между края на единия и началото на другия. Според оставена на л. 1 бележка на писача, преписът е направен през 1839 г. Преписани са седемнайсет (от общо шейсет и седем) чудеса от книгата на Йоаким Кърчовски:

1. Чудото за възкресения от чудотворен воден източник солунянин (чудо № 8).

2. Чудото за галската принцеса, чиито ръце са отсечени и чудотворно възстановени от Богородица (чудо № 11).

3. Чудото за жената, която мъртва кърмила детето си две години и била възкресена (чудо № 2).

4. Чудото за причестилото се еврейско дете, което било хвърлено от баща си в огъня и спасено от Богородица (чудо № 32).

5. Чудото с жената, която е набедена за прелюбодейка, защото ражда черно дете, и е спасена от Богородица (чудо № 26).

6. Чудото за Богородичната икона, която спасила Рим от смъртоносна епидемия (чудо № 45).

7. Чудото за главатаря на разбойниците, получил по милостта на Богородица царско погребение (чудо № 51).

8. Чудото за жената, която е спасена от Богородица, след като е продадена от мъжа си на дявола (чудо № 47).

9. Чудото за животворния извор в лаврата на св. Атанасий (чудо № 21).

10. Чудото за децата, които са спасени при земетръс (чудо № 66).

¹ В превода на Самуил Бакачич цикълът е достигнал до нас в 57 преписа ([2]).

² За това свидетелстват преписите от края на XVIII и началото на XIX в., в които например част от думите от църковнославянския речников фонд у Бакачич са заменени с широко популярни и наложили се в говоримия език от епохата турцизми ([2]).

11. Чудото за девойката, която си избола очите, за да запази девството си, а очите ѝ са чудотворно възстановени от Богородица (чудо № 12).

12. Чудото за спасения чрез помощта на Богородица от договор с дявола иконом Теофил (чудо № 24).

13. Чудото за убитото от баща си дете, което е възкресено, за да изповяда кой е убиецът му (чудо № 37).

14. Чудото за богаташа и бедната вдовица, която с помощта на Богородица успява да вземе последно причастие преди смъртта си (чудо № 57).

15. Чудото с бедната вдовица, на която Богородица изпраща по чудотворен начин средства, за да се погрижи за двете си дъщери (чудо № 14).

16. Чудото с изцерените ръце на Йоан Дамаскин (чудо № 10).

17. Чудото за еврейския младеж, който е убит от евреите, защото пял химни в църквата, и е възкресен от Богородица (чудо № 44).

Преписът е толкова точен, че онзи, който го е направил, е преписал дори списъка със спомоществателите на Кърчовски (л. 1), поместен в началото на книгата. Като че списъкът на абонатите в началото на ръкописа подсказва, че писачът е имал намерение да направи цялостен препис на книгата – този списък няма отношение към рецепцията на разказите от цикъла. Както се вижда обаче, преписвачът не само е избрал някои от чудесата, но и не ги е преписал в реда, в който са в книгата. Остава впечатлението, че той е разполагал с ограничено пространство за преписа, при което е бил принуден да направи избор между разказите. (Разбира се, възможно е изборът на разказите да е бил направен и в антиграфа, от който изглежда е преписвано дословно, което вероятно означава, че нашият преписвач не е познавал пряко книгата на Кърчовски.) Прави впечатление, че са избрани разкази, свързани с чудотворни изцерения и спасение от опасност, както и възкресение. Чудесата, които са подбрани, са свързани с християнското нравоучение и идеята, че вярата винаги бива възнаградена. Всичко това свидетелства за продължаващата и във възрожденската епоха типично средновековна рецепция на разказите от цикъла „Чудеса Богородични“ в контекста на християнската вяра, както и за техния историчен прочит – т.е. читателят е вярвал в истинността на разказваното, защото е разпознавал в него висшия библейски архетип. Между подбраните от преписвача чудеса тук той е преписал и богослужебни текстове за Иван Рилски (л. 2) като свидетелство за продължаващата силна почит към паметта на светеца по българските земи. На л. 1б е преписан един текст, който не е от цикъла на Ландос: Слово зарадъ вѣчна мѣка какво е ѡна везконечна – християнски поучителен текст. На л. 8 е преписан още един текст, който не принадлежи на цикъла „Чудеса Богородични“ – разказ за избавения от дяволите сиромаш. Разказът е оформен като поучение на баща към сина му. Тези текстове свидетелстват за продължаващия и през възрожденската епоха афинитет на българската литературна публика към ригоричните четива. В приписка на л. 22а е изписана следната рецепта: кога течатъ ѡчите на човека и кога пѣшатъ слѣзи зѣми

ровъ и стрѣльди сѣтно и смеси мѣдъ и мѣсло прѣсно кравь и ѿцетъ заедно спържи го ѿ тава на огнь вържи го волномъ на учите – вероятно тя е оставена поради някакъв личен медицински проблем на преписвача, който най-вероятно е бил и собственик на ръкописа. Съчетанието между текстовете в превод на Йоаким Кърчовски, поучителното слово и богослужебните текстове за Иван Рилски показват, че собственикът на ръкописа е чел чудесата в контекста на своята християнска вяра като разкази за реално случили се събития. На лист 15б преписвачът е оставил бележка, че е взел антиграфа си от някой си Йованчо от с. Чуковац, което според проф. Б. Цонев е в околностите на Радомир (Цонев 1923: 401). Според моето проучване обаче такова село и днес съществува на територията на Сърбия, близо до границата със съвременна Северна Македония – това село, по мое мнение, също е вероятен кандидат за мястото на произхода на антиграфа. Буквалният текст на бележката гласи: Да са знаа кога донеса словото Йованчо ѿгъ село Чѹковаца. Изборът на думата „слово“ (предпочетена пред „книга“ например) тук е интересен. В средновековен контекст под „слово“ винаги се разбира „свещено слово“ – това показва, че макар и да прави преписа си през възрожденската епоха, този писач пази средновековно съзнание за преписа като свещен акт на поклонение пред Бога.

Няма сигурни свидетелства за това кой е бил притежателят на ръкописа и какво е било неговото занятие. Както вече беше посочено, вероятно притежателят е направил и преписа. Ако се съди по малкия размер на ръкописа, който съдържа едва 28 страници, както и от не особено изящното му изпълнение, може да се допусне, че той е бил изготвен за лична употреба. Възможно е той да е бил от средите на търговците или занаятчиите – както се вижда от списъка на абонатите на книгата, те вече са читатели на разказите от цикъла. Ако това предположение е вярно, то би било още едно свидетелство за променената читателска аудитория на разказите за чудесата на Богородица. За превода на Бакачич има ясни указания в запазените ръкописи, че той е бил разпространяван предимно в монашеска среда – монаси са преводачът Самуил Бакачич и преписвачите. Оставените по полетата бележки са дело на монаси, преписите са били запазени в манастирски библиотеки ([1]: 148–179). Рецептивната среда на превода на Йоаким Кърчовски е различна. Списъкът на абонатите на книгата му съдържа както имена на монаси (традиционната за подобен тип четива аудитория), така и на представители на по-заможната градска прослойка ([1]: 148–179), към която вероятно е принадлежал и нашият копист.

Литература

- [1] Узунова, Д. Преводът от Йоаким Кърчовски на цикъла „Чудеса Богородични“. // *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*, 2019, т. 104, с. 148–179.
- [2] Цонев, Б. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*. Том II. София: Държавна печатница, 1923.